

gili, da se je pričom o samoj književnosti, o onome "pukom pjesničkom", ne govoriti ništa. Pa i kad se čitatelj mučno probija kroz stranice i stranice koje govore o proučavanju bosanskomuslimanske epike, o usmenoj epici u Bosni pod Turcima, o Aliji Derzelezu, o bosanskomuslimskoj epici u zbornicima južnoslavenskih skupljaka, o sultansko-vazirskoj pjesmi, o uključivanju muslimanske usmenje epike u evropske književne tokove, o sakupljačima te epike u 19. i 20. stoljeću, o Vrćevićevoj zbirci, o boju pod Banjaluci godine 1737., o Friedrichu (Salomu) Krausnu, Kosti Hormannu i Luki Marijanoviću, te dopre najzad do naslova kojega nešto obavjećuje *Karakteristike i osobnosti bosanskomuslimske epike* pri kraju knjige, na 579. stranici, ponavljajući se da će sada napokon biti nešto rečeno o poeziji kao paoezi, opet će biti razočaran: tu se opet javlja kao glavni lik turski povjesničar Naima i njegovih opisa suvremenih političkih i ratnih zbiljana, dok ka osnovna obilježja bosanskomuslimske epike samo opečitno spominju: »visestoljetni kontinuitet, autotonost (te epike) i autonomnost, (te) utemeljenost u povijesnim zbijanjima« (580). A za koju se to usmenoepisku tradiciju od babilonske do kirgizske ne bi moglo jednako
čoće?

Daleko sam od toga da takvom pozitivističko-crudističkom pristupom poreklem svaku vrijednost. Ali filološki podaci — ili povijesni, ili etnološki — u takvu bavljenju književnošću imaju smisla samo ako je kritički osmisljen, ako nas vodi nekoj viziji ili dozvljajući djela. Nažalost, u knjizi Denane Buturović filološka je učenost sama sebi cilj i svrha i svi te nebrojeno podaci povijesne i svih ostalih analize vode nas samo do drugih, trećih, desetih novih podataka, a da o biti književne vrijednosti i osobitosti bosanskohercegovačke epike ne doznaјemo ništa. A opće stajalište autorice u tome dobro izljava njezina opaska o knjizi *Naš činjenici* ep Svetozara Kojevića. Bez obzira na to što njegov brat danas radi po Bosni, Kojevićeva je knjiga izvršno djelo i nije sudno što je na engleskom jeziku objavljena u Velikoj Britaniji. A Denana Buturović o njoj suho sudi ovako: „Knjiga Svetozara Kojevića pisana je esejistički, bez dovoljne naučne aparature“ (bilj. 25 na str. 80). Nevolja je u tome što u njezinoj knjizi i nemam nitičega osim naučne aparature.

Kroz čitavu se knjigu provlači kao provodni motiv uvjerenje autorce da se u Srbiji, Hrvatskoj, pa i u samoj Bosni, teška nepravda nanosi bosanskomuslimanskoj epici. Tu su neki kao Svetozar Petrović, Svetozar Koljević, Nada Dorđević-Milošević, Zdeslav Dukat, koji su odveć zaslijepili Karadžićevim pjesmama pa ne vide sve vrijedno-vo-muslimanske usmene epike. Šta je samo što umjesto svega drugoga autorce nisu barem malo pokazali konkretnie vrline tih pjesama (u koje je barem nimalo ne sumnjam, ka sam u *Homerskom pitanju* govorio o bosanskomuslimanskim pjesmama, imao sam na umu ponaprijed, a često i jedino Parryjevu zbirku). Ali ona je tako zaokupljena povijesnim opisima da njezine -analize- više i nisu književnokritičko stivo. U slučaju Svetozara Petrovića posje je tako razabrat do se radi o elementarnom nerazumijevanju (240/241). Što se pak mene tiče, ako mi se Semir Čev *Smalagaj* Mobe više svida od Mededovićeva, goće je tu neškikosno muslimanskog epa? Pa valjda je i Semir bosanski musliman (ili, ako se hoće, Musliman). A kako Denana Buturović misli da je Mededovićev *epa* takvo remek-djelo, zašto nam to bar donekle ne poökaze? To bi, naime, bilo jedini relevantan odgovor kritikama. Umjesto toga što oni činjaju Primjerice na str. 256, citira bez komentara, ali s očitom nedugovanjem, iz mog *Homerskog pitanja* jednu zamjerku Lourdu: „A kako se estetski značajnim ocjenji upotreba turčicama?“ Pa zar ona stvarno misli da je broj stranih riječi u književnom djelu upravno razmjeran njenoj književnoj vrijednosti?

O općenito začudjujuće slabom razumijevanju mojih teza iz spomenute knjige dovoljno govoriti raspravljanje na str. 254/255. Pa premda za nju kaže da je "podsticanjem datuma" (232), moj je stav prema muslimanskoj crkvi u njoj "polo negativan, pola nedefiniran" (255). Zato joj se, naročito, tako svuda neodmjerljivo napad Maje Bošković-Stalović li na mene u *Umjetnosti rječi* iz 1972. (bilj. 154) na str. 252), ali joj my odgovor u istom časopisu očito nije poznat (UR iz 1977. *Pojam i funkcije episke formule*, bilj. 88, na str. 315-6) ili ga ne smatra vrijednjim spomena (kao što se on uostalom ne spominje ni na odgovarajućem mjestu u *Ponijesti hrvatske književnosti I, Usmjerila i pustak za književnost*, Zagreb 1978, str. 10).

Pri takvu nerazumijevanju onoga s čime se sporimo doista je teško odgovarati na kritike.

Za Parryja i Lorda je ujednočeno da se u žatu na Čolakoviku (i njegovoj ženi!) ne samo vidio originalan... nastavlja i tvarni Parryjeve teorije (259, 260) nego se čak tvrdi da on i »dopunjuje pojašnjavanju pozitivne nagovještajne terenske skupine usmenne književnosti« (ibidem). On, naime, »prethomersku epiku drži bliskom s srodnom muslimanskoj epici«. Riječ je zapravo o nespretnom formuliranju jedne Lordove tvrdnje koju u tom obliku postave besmislenom koju prethomersku epiku? gdje je ta čuvena prethomerska epika? odake ona bilo što o njoj? — a de se zaboravi na trenutak o vremenskoj razlici od — brat bratu — 3000 godina! Ali to nije problem niti za Čolakoviku niti za Denanova Buturević.

No ipak je neozbiljno kad se Lordovi pogled izlazu na temelju njegova očito neobvezna časnika uz časniku koja je Čolaković pretenciozni

objavio — valjda kao znamenstvu rad — u publikaciji koju osim da Klašnicke gimnazije obilježuju imaju još samo kolege u Leksikografskom zavodu „Miroslav Krleža“. A da Colaković baš i nije bio Lordov Eckermann, kako bi se pomicao prema Šemani Buturević, dade se zaključiti već po tome što Lord potkraj života nije htio niti čuti za njega, bez obzira kako je do te mugegove homerske srdžbe došlo. O Lordu se u knjizi kaže i da je bio klasičar i da je bio slavist, ali se ne spominje da se sam najčešće deklarirao komparatist. A njegova se teorijska stajališta, koja su se s vremenom dosta mijenjala (o čemu su pisali mnogi, a ponešto i ma *u Homerskom pitanju*), prikazuju samo na temelju *ljepšeg pjevaca* (ne *Pjevanja priča*, što je protuslovno). Zanemaruju se novi članici, a osobito prilozi objavljeni osamdesetih godina u *Oral Tradition*.

Zdešlav Dukat

Nove knjige

Kako vladati slobodom

Napokon je Edmund Burke nakon dva stoljeća prispišao na hrvatsko tlo. Iz noga gdje gađa smo na stranicama Razmišljanja otkrivamo autentičnu klasičnu konzervativističku kritiku revolucionarnog nasićanja, jedan od mogućih organona kritike sirovog socijalizma i fašizma, te svih napadača na pravni sustav, kao puki formalizam.

Edmund Burke, Razmišljanja o francuskoj revoluciji, Politička kultura, Zagreb 1993, preveo Nik Petrak

Edmund Burke (1729-1797) britanski je parlamentarac i plodan politički pamlećist čiji se *Raznišljaj na francusku revoluciju* (1789) pripisuje prvo teorijsko očitovanje konzervativizma – veći se u Blackwellovoj *Enciklopediji političke znanosti* (1991). Ta knjiga ponešto prenosi ocjena ne slijedi neumjereno na nastojaju što Burkeva vode u blizini velikih mističista, čak tvoraca filozofskih sustava.

Hrvatski prijevod »biblijne modernoga konzervativizma« može biti prigodom i čitanju koja se ne drže u svemu izričtu vodstva *Razmisljatelja*, jer arhetipa tipova i preobliku ideja konzervativističkoga nauka kojemu je važnije prava bezuvjetno, a izvor prava suverenost, pa je dakle i bezuvjetna pravila suverenoj vlasti: ona »nije sačinjena na krajepoštu prirodnih prava koja mogu postojati i postoje potpuno nezavisno od nje«; vlast je »pronalažak hukstoga uima kojim se skrbi za ljudske potrebe«, kojima pripada i primjereno ograničenje njivobnih struktura stišu su izvan civilnog društva, a te a može postići samo »ponomoć moći izvan njih samih«. Prema pokrenutim potrebama, strastima i moćima francuske revolucije i njene zinjne idejama u dijelu naobjražene Engleske Burke očrtava obrise polja »razumne slobode« – mir, spokoj i sigurnost civilnoga društva (odjeljivo na od prirodnih prava) najbolje se osiguravaju provedbom načela nasljeđivanja: engleska je revolucija (1689) smjerala očuvanje starih nepristupačnih zakona, slobodština, te starog ustroja vlasti između kralja/kraljice i naroda postoji ugovor, preteči prekršajem ugovora prava otvare se mogućnost otpusta kralja; je li pravo prekršeno, o tom se odlučuje iz postavke prava, poslušnost suverenu zakonitua je i zato nužna poslušnost. Iz takog odnosa triju vremenskih »dineanacija« logično sledi: »Znanost o izgradnji zajednice je poput svih drugih eksperimentalne znanosti: ne može proučavati *a priori*«.

Francuska revolucija je razarajući napadaj životni i pravni oblik u prilog kojima argumenti Burke, kojima su zajamčeni mir i spokoj predaju oslojenje svijesti. Zato je i shvađaj u jazan: „Da se uklone stari nazivi i pravila života, gubitak se vjerojatno neće moći procijeniti. Od tog trenutka nemamo kompassa da se po njemu ravnamo, niti možemo jasno znati prema kojoj luci plovimo.“ Očevidno je i naglašeno izričito vodstvo teksta „Oči modernoga konzervativizma“. Ipak, ovdje bi mogao pomoći sreća tunaka. Rad novitvez naputak: i kad tekst pruža prilično čisto vodstvo, za početak morate negdje biti; ometljivo tomu: *morate znati gdje ste*. Ovisno tomu, misao o gubitku kompassa doimlje se poslijepotpunim očitovanjem nesmostalne svijesti utrojene u rudsobu odrim starih vremena; netko će tu nazrijeti

dvojbe i bojazni ovaj svijesti na stranicu Hegelove *Fenomenologije duha*: ostati u trenutku i ovojito ograničena zadovoljenja ili se izložiti smrtnoj opasnosti prije laze u samovisjet; stanovitim se nategama — sada u prostoru produktivnih dvojbi — može naći dodirnicu s Kalkinom dnevnječnikom bilješkama: »Svate stvari, naime, što mi padaju na um, ne padaju mi na um iz samog koriđenja, već odneka prema njihovoj sredini. Neka ih netko pokuša držati, neka netko pokusu držati travu i uhvatiti se za nju, za travu koja počinje rasti tek iz sredine stabilike.« Napokon, postmoderno bi naoblađeno oko na Burkeova misli vjerojatno ugledalo logocentrično odnjegovano svijest uplašenu pred gubitkom odsutna prisutna sredista, kao jamečine i putokaza plovidi. Odvojeno od tih i drugih mogućih moćišta, gornja Burkeova misao nije diskriminativna, ni pošto neppripada samo konzervativizmu. Odnos Burkeua spram francuske revolucije odlučno je posredovan bojazni za mir vlastite zemlje, što vjerojatno ima i znatna utjela u preobrazbama toga liberala u gortiva konzervativca i u njegovu načinu zastupanja snage predaje prema novalom povijesnim mjestima na kojima oslobadaju i brihajilju su. Burkeove *gdje smo* stoji na tlu predaje, istakusa i ustanova što odložjavaju koriđenjem promjenama. *Gdje smo* ideje francuske revolucije se temeljeju u temi i značajućem izvora. To se Burkeu čini metafizičkim i teoretičkim.

umu i zajednici iz um... u se Burcku čini „metafizikom“ ili nasijem nad razumom slobodom, a njegova se „razumna sloboda“ iz ideje Revolucije vidi kao trenutak — poslije će to Hegel sustavno razviti — puta napredovanja svijesti slobode. Njegov razgovor „civilnog državstva“ i prirodnog prava ostaje u službi rasterećenja načela odziranja smještajnog socijalizma i naziva se „pravni formalizam“. Međutim ono sadi i ovduje naprednje u davnom tekstu engleskoga velikoga polemika, jest zapravo klasistički nepotukljiva konzervativistička kritika glupog sirovog državanja i korištenja moći zlorabom naziv „konzervativizam“.

ostaje u službi fastorecenja načela održanja i prenosa nasljedstva; u kontinentalnoj filozofiji pri-

Ivo Pari

Casopis **S dobrim razlogom**

»Dubrovnik« i »Republika« posvećeni Krležinu djelu: kritika i status

K povodu stote objetnice rođenja Miroslava Krleže oni kojima je književnost struk-
tarovali su, uuglavnom istima takvima
niz prirodnih teorijskih ogleda. Godiš-
njici je u cijelosti posvećen dvojboru *Republike*
(11-12.), koju obvezuje i to što joj je Krleža bio
prvi urednik, i dobar dio šestoga broja časopisa
Dubrovnik. Manji se tada studija usredotočuju-
na pojedinoj djelovoj opusu (Tomislav Ša-
biljak s *Zastavom*, Nikolai Batušić i Božidar Vi-
lić o drami *U logoru*, Miroslav Šicel o *Povratak*
Filipa Latinovicza), a veći nastoji usavijati neke
od njegovih konstanti (Antun Česko, primjerice
i ustanovljiva paralela Stanko Lasić, klasic kri-
zologije i pisac opisne *Krelezologije*, ponudio je
već objavljeni tekst (nad proučavanjem života
djela Miroslava Krleže, izuze, zadržku) o fizi-
čiji povijesti onako kako ju je otitao iz *Zastave*.
Predmet nekog od rasprava određen je pripadaju-
ću zbirici, književnom rodu ili vrsti (Branimir
Donat s *Baladama*, o početnici Zoran Kravar).
problematici žanra kao takva piše Pavao Pavlić
ističući važnost prihvajanja konvencija u umjet-
nosti. *Nasja sredina*, čitamo, pati od kronične
pomanjka svijesti o tome koji skupini te-
stova pripada, pa zato taj tekst ne zna uobičajiti
na odgovarajući način, niti ga znade na odgo-
varajući način citati. Njegov je tekst duhovito
zaodjenit i epistolarnim oblikom, a adresat je Laj-
ra Lenbachova, čedo trenutku u kojem je ta sveta
jest (Krežčina o dramskom rođaju) postojala. Sti-
novit odmak od uobičajenih pristupa očituje i u
dovi Cede Price, Ante Kadića, Mate Suica i Rad-
ivoja Bogišića. Neki od studija istražuju odnose
određenom umjetničkom paradigmom (Milan
Gjurić), druge obuhvaćaju siri hrvatski obzori
europskog konteksta (Kudeljika) ili su usmjerene
ležinom filozofske (Leitner govori o filozofiji
vorta, Kravar o srednjoeuropskom kompleksu
suprotstavljanju razvojnoj samoregulativnosti vla-
legarda, Vidan o dekadenciji, Milanja o polariza-
cijama, Engelsfeld o mjesanju...). I sama se
orijska misao o Krežči nametnula temom zna-
stvene obrade pa o njemu kazuje posredno, kri-
filter kritike. *Recepcija* je, piše Krešimir Nemec,
oscliranju između ideologije i estetike preces
bila blizu prvoj. Zahajteva on novu valorizaciju
terarne ostavštine, u kojoj se svojim tekstom
upustio. Na drukčiji način i Den Duda procjenjuje
poziciju koja je Krležu dugo činila imun
na nepristranost, a izazivala sklonost bavljenju
fikcionalnim proznim izrazom objasnjava olab-
ljenoj stegom predodžbe o njegovoj institu-
jalnosti. Tačka proze je i temelj teksta Ante
Mača o elementima visištelističke i visištežne
vrste ptičjeg polifunkcionalnog književnog
korusa. I najzad, neki se prilazi dotiču odnosa Krleže
prema vlastitoj djelu, čemu su poticaj mogli biti
njegovi javni nastupi kojima se određivao spra-
širok tematik, tema, a nije se ustručavalo ni
mointerpretacije (v. osječki govor). U Beogradu
je u povodu stogodišnjice rođenja Miroslava Krleže
ček isrovano redateljstvo izdanje *Pečat o Krežči dan*.
Prepričem je g. (s Marinom Vučinićem i Lukom
Mijatovićem, Goranom Tešićem, i nešto drugim
članovima) da je ovaj događaj uveličao i učinio
značajnijim nego ikad.